Натисніть тут, щоб

купити книгу на сайті

або замовляйте за телефоном:

(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62

МИКОЛА ДМІТРУХ

ОБША І ОБШАНИ

ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

Ця збірочка, написана надсянською говіркою,
містить оригінальні твори автора (новелетки,
образки, етюди) та перекази бувальщин, легенд
і смішинок, що побутували в Обші,
родинному осідку Дмітрухів (Ґмитрухів).
У невеликих за обсягом оповідках розкрито
життя — від трагічного до комічного...
Книга містить аудіосупровід
в авторському виконанні.
Книга може зацікавити філологів, студентів і всіх,
кому близькі культура й побут холмщан.

Ілюстрації *Миколи Дмітруха*

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

«Навчальна книга — Богдан», просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, Україна, 46002.
«Навчальна книга — Богдан», а/с 529, м. Тернопіль, Україна, 46008.
У випадку побажань та претензій звертатися:
т/ф (0352) 520 607; 520 548 *office@bohdan-books.com*

Інтернет-магазин «НК Богдан»:
www.bohdan-books.com *mail@bohdan-books.com*
т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762
Електронні книги: *www.bohdan-digital.com*

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520

м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,
nk-bogdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: dk-books.com
т. (067) 350 1467; (099) 434 9947

Присвячую світлій пам'яті натхненникам цієї збірки, моїм батькам Євдокії та Антону Дмітрухам (Ґмитрухам)

Від автора

Належу до першого покоління, народженого за межами моєї історичної Батьківщини — Холмщини, котру в пам'яті привезли наші батьки, які так і не прижились на новій землі, котра нам стала рідною.

Давні легенди, перекази, сільські та родинні історії, прізвища, імена, назви полів, лісів, сіл, містечок та міст назавжди закарбувалися в мою дитячу пам'ять, а вже згодом, на початку 1990-х, почав записувати спогади батьків — представників цього самобутнього, зникаючого етносу, саме це спонукало мене до цієї праці.

У 2011 р. вийшла моя перша збірка «Народні приповідки, поговірки, примовки Холмщини», у видавництві «Тернограф».

Кілька років тому, я почав писати новели на діалекті полудневої Холмщини — Білгорайщини, півдня повіту, саме так розмовляли у родинному селі Обша і в сусідніх селах — Воля Обшанська, Замх, Борівець, Вільхівець. Діалект належав до надсянської говірки.

Занурившись у світ предків, я ніби живу в тому часі, належу до народу, який, віками не маючи власної держави, зберіг себе як націю зі своєю мовою та вірою, перебуваючи у добрих стосунках з місцевими поляками та євреями.

Початок Першої і до завершення Другої світової війни, були великим випробуванням для двох попереденіх поколінь, котрих не могли зламати — їх вирвали з рідної землі.

Тепер їх нащадки в більшості проживають на півдні та заході України, в країнах Америки та Європи.

І хочеться думати, що не лише я намагаюся зберегти неповторний колорит, виразність, неповторність говірки Білгорайщини.

Може, прочитавши цю книжечку, візьмуться за перо й інші — не перерветься сув'язь поколінь, не пропаде без плоду гілка могутнього й прекрасного дерева роду, ймення котрому Україна.

Обша

Я мав сшє вро́дити і жи́ти ту,
дє мо́ї всші, жи зе́млъев ста́лъи.

Давно́, давно́ де те́ра на́ші се́ла йно ліс буя́в, а в нім би́ло ду́жо зжъвірини́, пта́хів, риб у ріках, на́вет на́ша Нитка і та́я би́ла ши́рша і гли́бша. Ту ни раз приїзди́в сам Ян Замо́йскій, би сшє й сило́ іна́ци назива́ло я́кби ни ука́зія, жи сшє з ним тра́фила, а всшьо то чи́риз ко́рінь де́рва за кутри́й сшє зашпо́ртав па́нській кінь:

— О пшя! — І хпав, на «крев» юж му ду́ху ни ста́ло...

З то́го чєсу́ на́ше сило́ назива́лъи О́пшя, то юж по́тім О́бша, а пу сильсько́му Во́бша, ду те́ра замшє́ни нас назива́ют «пшє́намі», «пшіни́н», а ми сибе́ — «вубшє́намі», поля́кі — «обша́нє».

Як давно ми ту, пан Біг йно зна́є… в силі як ни руди́на, то кум, чісо́м назвіско є́днє, а лю́де чужи́ї — кулъи́сшь руди́на, а те́ра юж кінцчі ни ви́видиш: Гайдук, Ши́ло, Сум, Баш, Пи́ріг, Гуз, Са́ва, Вац, Сшірий, Су́дич, Ничáй, Труш, Ло́йко, Ду́да, Бу́лка, Па́зуха, Гу́ска, Мах, Ко́зак…

Бизма́ло жи ни ко́жна руди́на ще й ма́ла сво́є про́звіско: Грім, Ба́ляс, Уха́б, Гу́рцало, Таба́ка, Ґа́рвін, Гу-Міха́ло, Па́вучок, Каламу́т, Му́дрий, Ко́їш, Ґєц, Ду́пак, Бо́мбусшь, Пилъи́ньо, Бизду́пий, Піпка і то ще ни всшьо…

Як призва́лъи куго́, то сшє трима́ло їго́ вну́ків і пра́внуків, ту ко́жний я́кби в сво́ю зе́млю вріс, хотя́й ни лъе́гко му би́ло, а́лъе биз не́ї він ни міг, дє йно до́лє ним ни кідала, а він сшє гвирта́в, буда́й на по́піл сво́ї халу́пи і на тім місци звуди́в нуву́ю, як то пу пе́ршій во́йні з Пуво́лжє, Тата́рії, Ура́лу ду два́йцчє тре́тюго бизма́ло всші сшє гвирну́льи. Йно та́я халу́па сшє дучика́ла сво́їх, кутру́ю ни діста́в

вуге́нь, хотя́й юж в ній трава́ русла́ на дулівцᶜі як на пудвіру, віко́н й двире́й ни би́ло в ній, а поля́ сᶜ̂є всᶜ̂іялʲи сосо́нкамі.

Як мо́глʲи біженцᶜі сᶜ̂є містилʲи в халу́пах-пу́стках, ни ма́лʲи зе́рна вкінути наве́сні в те́плу зе́млю, пу гурне́тю збира́лʲи в сусідніх се́лах Ґаліції, найма́лʲисᶜ̂є на рубо́ту ду руси́нів, кутри́ї паражи́лʲи во́йну на місци, їх ни вивузи́лʲи як нас.

Всᶜ̂ьо сᶜ̂є зачина́ло нано́во, за ти́лє ро́ків сᶜ̂є ни пізнава́лʲи на́вет рідні і мо́ва тро́ха сᶜ̂є зміни́ла їх.

Хто яку́ міг звуди́в даравлє́ну халу́пу, з на́шуї глʲи́ни би ни зліпи́в, так ма́ла піску́ в со́бі, а жи́би пуста́вити даравлє́ну, тра би́ло до́брим ма́йстром, в силі би їх на па́льцᶜєх нарахува́в. Халу́пу таку́ю мо́жна би́ло паравє́зти рузи́брану і пуста́вити в дру́гім силі, а як блʲи́зко, на дру́гє вуби́щє, на́вет на дру́гій край сила́, то парако́чувалʲи на кругляка́х, ба́страм втуди́й би́ла ра́діщь…

Знов забіліли нуви́ї халу́пи над Ни́тков, жи ти́хо пли́ла сило́м навсхід ду Старо́ї рікі, а потім з нев разом впада́ла в Тенву, а та́я так ско́ро пли́ла, жи на нуга́х в ній го́ді би́ло сᶜ̂є втри́мати, во́да в ній би́ла зи́мна і чи́ста, як слʲе́за. На два бо́кі Ни́ткі руслʲи́ рузкішні тупо́лі, ве́рби, вільхі, жи курінєм сво́їм мо́цно трима́лʲи берегі. Про́ти ко́жнуго вуби́щє місто́к, юж пу нім мо́жна би́ло ви́діти якій ґусподар, та як ґуспуди́ню пу вікнах…

Якім би бідним ни бив ґуспо́дар, а міщє для квіток ку́лу халу́пи все вдільи́в, а г вікнах сшє тісни́льи ха́тні квіти.

Хлоп сᶜ̂є трима́в сила́ й зе́млі, хотя́й за сво́ю гуспуда́рку міг купи́ти в міщі кам’яни́цу, він дру́гого житє́ ни знав і зна́ти ни хтів, він ту сᶜ̂є вро́див, і ту мав жи́ти, як всᶜ̂і, ду не́го.

В рубо́ті лю́де ма́лʲи смак і зна́льи, жи йно з рубо́ти мо́жна жи́ти, ма́ти ша́ну, збугатіти й сво́їх діте́й «пуста́вити

на но́гі», жи́би ни худи́лʼи з торба́мі пу сшьвіті, а діти, як мо́гльи, пумага́лʼи батькам й сшє вчи́льи в шко́лі, хотя́й зна́льи зма́лку жи «па́ном ни бу́диш»…

А скількі мали́х йно би́ло кулʼи́сшь, буга́то сшє ро́дило буга́то й гмира́ло… «Бог дав і Бог взжєв», ко́жний з тим сшє мири́в… Тро́є в той час чєс би́ло ма́ло, шіщь, вісшім, а то й ве́нци, кулʼи́сшь єдина́ків ма́ло би́ло, пани́ ще так мо́глʼи́ ма́ти, то пе́щині діти, їх сшє вустиріга́лʼи, як духо́дило ду жа́нинє.

Тішивсшє та́то, як сшє вро́див син — підмо́га в руди́ні, за ним сшє збиріга́ло назвіско, та́то вчив го ремесла́, жи́би кулʼи́сшь в житю́ дава́в си ра́ду.

Пид є́дним да́хом, в є́дній ха́ті сшє містило пу три, на́вет пу шти́ри пукулінє, де стари́ї ма́лʼи ша́ну. Скільки йно цчіка́вуго мо́жна би́ло пучу́ти вид них, так пиридава́в та́тко вну́куві, той сво́му, а їх при́тчі со́тні ро́ків худи́лʼи з халу́пи в халу́пу, з пʼє́ца на пʼєц, дє слу́хала дітвора́ і всшьо то ще ви́діли в сво́їх снах.

Ту би́ло всшьо їм рідне — сило, поля́, лу́кі, тупо́лі, ве́рби над річков, ви́гін, це́ркво, мочи́ла за сило́м, дє ба́стри в літі так люби́ли купа́ти ко́ней і пле́скатисшє г во́ді. А дувуко́ло сшіл, жи є́днє при є́днім, синіли лісі́. І го́ді би́ло рузпізна́ти дє сшє зачи́нат не́бо.

Старє́ сило́ ста́вало нуви́м, я́кби й ни би́ло во́йни й зга́рищ і та́я це́ркве, біла, є́дна камінна на всшьо сило́, а з дєвітна́йцчіто́го ро́ку — ко́щьол, а всшьо що би́ло там парафія́ни ду ба́бицкої це́ркви зве́злʼи, та́май сшє й мулʼи́лʼи, а́льбо в Замсші чи Ла́зуві.

По́тім найма́лʼи нивикінчині халу́пи г Во́бші, ста́вилʼи на ній криж і то їм би́ло за це́ркво, а стари́ї лю́де всшьо називалʼи ко́щьол церквов.

Па́рад дру́гов во́йнов ду Во́бші приїзди́ло якєсшь школьо́не па́ньство з Варша́ви, зклика́ли люде́й, вивчє́ли

на́шу матери́ньску мо́ву і тим са́мим дуве́лʼи, жи мо́ва на́шє пуді̱бна ду гуцу́льскуї, пу ї̱хнюму зна́чит, жи ми з гуцу́л, а ту́тай прийшлʼи́, ще як тата́ри напада́лʼи…

В силі̱ би́ла по́льска шко́ла (то яж в дру́гу во́йну ні̱мцʷі відкри́лʼи на́шу шко́лу) чите́льня, постеру́нок, по́шта, ґмі̱на, (хотя́й офіція́льнє в дуку́ментах сʷє зна́чило — «ґміна Бабі̱це», ду кутро́ї вхуди́лʼи: О́бша, Во́ля Обша́нска, за́хідний присʷі̱лок За́мху, кутри́х в три́йцʷє див'єтім, чика́ла друга во́йна, а наве́сні со́рок п'є́туго з «евакуаці̱йними листа́ми» в товарняка́х ї̱халʼи зи ста́ції «Любачі̱в», навсхід биз Ра́ву Ру́ску, Львів, Тарно́піль, Проску́рів, Вапня́рку, П'ятиха́ткі, Дніпропетро́вск, Сине́льникі, Запорі̱жжє. Та́май вубше́н рузсиля́ли пу се́лах: Ві̱рне, Фе́дорівка, Спа́скове, Терпі̱ння, то як на пі̱вніч кільоме́трів пітна́йцʷє, двайцʷє вид Мелітóполє. За рік ни з дубра́ бизма́ло всʷі сʷє гвирта́лʼи ду до́му — г Во́бшу куму́ в Ґа́лі̱ції, куму́ на Воли́ню гвірва́ла сʷє дуро́га, да́лі би́ло нє во́льно — грани́цʷє. Тих, хто сʷє дустав г Во́бші в со́рок се́мім ро́цʷі, «Акція Ві̱сла» загурну́ла.

Те́ра їх вну́кі і пра́внукі жи́ют «од мо́жа ду мо́рє».

Вубшéни

В Амéрицᵘі й Евро́пі, йно г Во́бші
їх нима́,
а так, як ми та́май ни сᵘьпі̲ват
ніхт й ни га́дат.
Сило́ стуї̲т і Во́бшов сᵘє назúват,
і лю́де та́май сут іно́ ни ті,
а мéжи лúпами білі̲є цéркво
йно со́тня літ, як дру́гій криж
на ній.
Ще пра́вда цвúнтар є в хаща́х,
то наш і лю́де на́ші в нім,
йно зéмлᵇев вкрúті.
«Як ідéш биз цвúнтар,
ни трісú зимлᵇéю,
бу ни зна́їш,
як то тéжко лᵇижéти,
під ньо́ю…»
А ще наді̲я є, жи дєсᵘь далᵇéко
пра́внук на чужúні,
жи рі̲днов ста́ла юж давно,
спі̲мне ни раз, хто він і звідкі,
і мо́ву та́тка — на́шу матерúньску,
і сᵘьпі̲ванку, жи над кулᵇúсков
му сᵘьпіва́в,
ту́ю, жи сам пид нéї засина́в...
Ще та́май, г Во́бші.

Вє́льґан[1]

Якби на сто ко́ней пусади́в го, йде сило́м висо́лий Янто́сшьо, по́тім став на ру́кі і пішо́в нуга́мі ду гури́. Стари́й Бу́як в фі́ртцчі йно пи́сок руструви́в, з кутро́го до́вго зазира́в зкри́виний зуб.

— Хо-хо, Що то за ді́дко?

А ку́лу Наза́рка чу́ти хло́пску бала́чку, Янтосшьо то лю́бит, пума́лю пидийшо́в, привітавсшє…

— Чий то?

— Істо́рка…

— Фа́йний хло́пец, зна́ю, то мали́й Вє́льґан, їго дзжя́дзжьо Іва́н сшє назива́в, мав со́рок мо́рґ по́лє і сто пнів[2] пчол. Буга́чшим на Пидкуле́нії[3], та й в ца́лім Замсші бив хіба́ що пан. Ходь мали́й бли́ще, щосшь пучу́єш, а кулъисшь сво́їм ді́тєм пирипуві́сшь при́тчі стари́х вубше́н. Ви́диш во, ту ко́жний пид си́вим ву́сом і має ку́пу лі́т, їм є що згада́ти, а тибі́ пуслу́хати. Та́тко лаго́дно сшє всшъміхну́в підкрути́в бі́лий, як па́пір, вус…

— Ми юж ско́ро бу́дим та́май, — ти́цчьнув па́льцем у не́бо, — а тибі́ ще жи́ти, й жи́ти…

14.05.2018

---

1 Вєльґан — велетень, сільське прізвисько.

2 Сто пнів — сто вуликів.

3 На Пидкуле́нії — присілок, куток села Замх на Білгорайщині.